

L'operació que va salvar el patrimoni cultural en plena Guerra Civil i va inspirar els Monuments Men

L'historiador Eduard Caballé imparteix un curs al Museu de l'Empordà de Figueres sobre la salvaguarda de l'art en temps de guerra que, en el cas espanyol i català, va ser "excepcional" pel volum d'obres traslladades i protegides

La història del patrimoni en temps de guerra, la seva salvaguarda, control i gestió, centra l'estudi d'Eduard Caballé i també el curs que imparteix aquest setembre al Museu de l'Empordà, dins el cicle Històries de l'Art. L'historiador admet que la gestió de salvaguarda del patrimoni cultural que va fer la República a Espanya i Catalunya va ser "excepcional pel volum enorme d'obres i no es coneix gaire perquè, quan un pensa en la guerra, ho fa en les destruccions". Es parla de més de 100.000 peces incautades i traslladades en centenars de camions i vagons de tren, cosa que va exigir molt als professionals a escala tècnica. L'any 1937 es va fer una gran exposició a París sobre art medieval català que "va situar aquesta salvaguarda en l'esfera europea" posant els fonaments -ara s'està estudiant- del que serien posteriorment els Monuments Men, una unitat militar aliada creada el 1943 per protegir i recuperar el patrimoni cultural durant la Segona Guerra Mundial. En aquesta història de salvaguarda, Figueres va jugar un paper important, segons Caballé: "Al castell de Sant Ferran va arribar tot el patrimoni que venia del govern central de la República, del Prado, però era bàsicament de la resta de l'Estat, ja que des del 1934 les competències les tenia la Generalitat". Allò que sí que hi va haver, admet, són "xarxes comarcals de salvaguarda", també a l'Empordà i, a partir del febrer del 1939, a Figueres s'establiria la base d'operacions dels trasllats massius de l'Empordà a Barcelona. El pintor Ramon Reig, afegeix, va ser el delegat del servei franquista de patrimoni i encarregat de gestionar totes aquestes peces dipositades a l'institut Muntaner i l'asil Vilallonga. "Les obres d'art les entenem com a patrimoni cultural i se'ls atorga un contingut simbòlic i representen una part de la comunitat", explica Caballé, qui assegura que l'art vinculat al món religiós "és el que va patir atacs i, segurament, és l'episodi de destrucció més gran viscut aquí". Per contra, els museus van quedar al marge d'aquest fenomen. "Els anarquistes no entren als museus i quan la Generalitat ha d'intervenir en el patrimoni decideix fer els anomenats Museus del Poble, és a dir, agafa els tresors catedralicis dels museus diocesans i ho converteix en el museu de tots perquè no els destrueixin. Així, per protegir el patrimoni religiós, el que es va fer va ser que l'edifici que els contenia fos un museu". Eduard Caballé assegura que des dels anys 90 hi ha mecanismes punitius davant la destrucció de patrimoni cultural, però "sobretot protocols per actuar". Així, el 1998, l'Estatut de Roma de la Cort Penal Internacional va tipificar, per primer cop, la destrucció de patrimoni cultural com un crim de guerra. Molts anys abans, a Espanya, durant la Guerra Civil Espanyola, es van viure, segons l'historiador, breus episodis de destruccions de col·leccions particulars de persones vinculades a la dreta i als insurgents. "Es va irrompre a les cases, es van treure béns, però la major part d'aquests van passar pel circuit de la salvaguarda republicana", matisa. Un circuit que passaria per Olot, Darnius, Agullana i, finalment, Ginebra, a Suïssa. Així, es va confiscar obra tant a gent de dretes com d'esquerres, sobretot d'Esquerra Republicana, que "per reivindicar la tasca de la Generalitat cedien les seves col·leccions als museus". La majoria van poder reclamar-ne el retorn després de la guerra al dipòsit franquista a Barcelona, però hi va haver casos d'exiliats que no ho van poder fer.

Font del document:

<https://www.diaridegirona.cat/cultura/2026/09/24/l-operacio-salvar-patrimoni-cultural-plena-guerra-civil-va-inspirar-els-monuments-men-134624880.html>